

Čerešňák, Bedřich

Příspěvek k problematice národní a demokratické revoluce v ČSR

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1968, vol. 17, iss. C15, pp. [7]-26

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102360>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

BEDRICH ČERESŇÁK

PŘÍSPĚVEK K PROBLEMATICE NÁRODNÍ A DEMOKRATICKÉ REVOLUCE V ČSR

Období konce první světové války a vzniku samostatných států po rozpadu Rakousko-uherské monarchie je velmi významné nejen v dějinách těchto nově vzniklých států, ale v obecných dějinách vůbec. Tak rozsáhlá přestavba střední Evropy nemohla se neodrazit ve vývoji obecných dějin, a proto je jí právem stále věnována pozornost v historické literatuře. Závažnost tohoto období je dána v podstatě míře tím, že nešlo jen o dělení světa po skončené válce, ale že k němu došlo v době, kdy v Rusku proběhla socialistická revoluce, jež závěrečnému období války dala zvláštní význam. Vliv a ohlas Velké říjnové socialistické revoluce vtiskl zvláštní charakter politickému a sociálnímu vývoji všech evropských zemí. Tím, že vliv socialistické revoluce prostupoval i hnutími, jež měla výrazně národní charakter, došlo k nejednotnosti výkladu nejen jejich obsahu, ale i smyslu. Proto i problematika rozpadu Rakousko-uherské monarchie a vzniku samostatné Československé republiky nebyla ani v nejnovějších pracích vykládána jednotně, proto i přes četnost prací o ní je užitečné vracet se k některým problémům znovu.

Čtěl bychom si všimnout některých základních otázek, které byly, nebo měly být, řešeny v tomto období v souvislosti s otázkami vývoje dělnického hnutí, zejména na Moravě, přesněji řečeno v oblasti druhé moravské župy sociální demokracie, zahrnující jihovýchodní Moravu s centrem v Hodoníně. Specifičnost vývoje v této oblasti se projevovala v zesílení některých prvků, které v celostátním vývoji nebyly tak zřetelné. Zkoumání i těchto specifických otázek nám pomáhá, či spíše má pomoci, rozšířit dosavadní poznání os ložitým vývoji na sklonku Rakousko-uherské monarchie a na počátku samostatného československého státu, i když na druhé straně se zde neprojevily všechny tendence sledovatelné v celostátním vývoji. Zvláštěností vývoje na jihovýchodní Moravě bylo především to, že tato oblast prošla zrychleným vývojem, že od začátku organizovaného dělnického hnutí do spontánního pokusu o převzetí moci uplynulo ne o mnoho víc než deset let. Sama tato skutečnost má význam nejen pro sledování dělnického hnutí v této oblasti, ale pro politický vývoj obecně, protože vyrůstala z obecné politické situace a naopak na ni zpětně, i když ne vždy zcela výrazně, působila. Nemůžeme v tomto příspěvku řešit všechny otázky národní a demokratické revoluce v letech 1918—1920, chceme se omezit na některé, které zatím nebyly dostatečně sledovány. Zaměření na jednu oblast má dopomoci k tomu, aby byly vyčerpány dostupné prameny, aby bylo možno ukázat na formování obecných rysů projevujících se v politice sociální demokracie v jedné oblasti dělnického hnutí.

Problematika let 1917—21 byla u nás rozpracována v řadě prací, které snesly obsáhlý materiál, které však nemohly vyřešit všechny problémy. Většina těchto prací vycházela z premisy, že v těchto letech byly v našich zemích podmínky pro provedení proletářské revoluce a tomu podřizovaly hodnocení tohoto období, ať pokud šlo o politiku buržoazních stran, či schopnost a vyspělost dělnického hnutí. Jen část prací vycházela z toho, že po r. 1918 šlo u nás o revoluci národně demo-

kratickou, jako formu přístupu k revoluci socialistické. Opustily silně zplošující přirovnávání k VRSR, které v podstatě mechanickým srovnáváním se skutečností v závažných rysech odlišnou zkreslovalo složitost vývoje u nás. To se projevilo, mezi jiným, podceňováním ba odsuzováním národnostního momentu v politickém vývoji. Dělnické hnutí v našich zemích, od svých počátků spjaté a poznamenané národnostní otázkou, nemůžeme hodnotit bez přihlídnutí k tomuto faktu v době, kdy vytvořením samostatného státu došlo k vyplnění ideálu, o nějž usilovalo několik generací. Dělnická strana se nesměla postavit na stanovisko shodné s buržoazií, neměla však tuto skutečnost také ignorovat a přenechat, v této politicky tak citlivé oblasti, pole buržoazním stranám. Idea světové revoluce, silně zakotvená v činnosti levicových stran, o níž byl v této době přesvědčen i Lenin, projevila se přehlížením národnostních problémů, jak o tom svědčí důležité dokumenty o situaci ve střední Evropě.¹ Považujeme proto za důležité ukázat, v čem nacionální hnutí sehrálo ve své době progresivní roli, v čem byla jeho negativní úloha, přičemž považujeme za podstatné ukázat na konkrétní situaci složitost a zvláštnost národnostní otázky u nás.

Především je nutné prozkoumat stadium, do něhož se u nás dostalo dělnické hnutí ve vztahu ke stadiu, na němž stanula buržoazie. První pokus o syntézu novodobých dějin u nás ukazuje, že v době rozpadu Rakousko-Uherska, v době říjnového převratu 1918, měla buržoazie proti dělnictvu předstih celé jedné historické etapy. Je to patrné zejména ze skutečnosti, že v době, kdy se sociální demokracie propracovává k uvědomění své role v zápase o provedení národní a demokratické revoluce, řeší buržoazie praktické úkoly boje o moc, zejména otázku spojenců.² Naše dělnické hnutí bylo poplatné mnoha chybám, jež se projevily v rakouském dělnickém hnutí v předchozím období. Byla to především nízká teoretická úroveň a practicismus, do něhož činnost dělnické strany upadla. Practicismus a teoretická nevypělost se projevily v oportunistu sociální demokracie, jehož projevem bylo i rozštěpení na autonomisty a centralisty. Přitom v rámci našeho dělnického hnutí představovali centralisté, v podstatě, levé křídlo, třebaže vzhledem k mezinárodnímu dělnickému hnutí stáli na pozicích centrismu. Navíc: v našich podmínkách jejich postoj v období před první světovou válkou není v přímo úměrné závislosti k postoji v letech 1918—20.³

Většina problémů, které je nutné na základě podrobného studia řešit, jsou problémy spojené s národní a demokratickou revolucí.⁴ Překvapí proto, že většina prací, věnovaných tomuto období, si tuto skutečnost neuvědomuje, nebo ji nevěnuje patřičnou pozornost. Většina prací, více či méně výrazně, posuzuje toto období, jako by šlo o přípravu proletářské revoluce a podle toho je i hodnotí. Nepochybně zde působila i skutečnost, že otázkám proletářské revoluce bylo i po teoretické stránce samotným Leninem věnováno více pozornosti než revoluci národně demokratické, jako typu revoluce buržoazně demokratické. Nejvíce škod způsobil názor, jako by národně demokratická revoluce stála proti revoluci socialistické. Konkrétní situace dělnického hnutí v našich zemích, v podmínkách, jaké se vytvořily po první světové válce i v mezinárodním dělnickém hnutí, stavěla na pořad dne národně demokratickou revoluci jako formu přístupu k revoluci socialistické. Otázky národní a demokratické revoluce jsou u nás těsně spjaty s otázkami rozpadu Rakousko-uherské monarchie a tím se složitou, dodnes ne zcela rozřešenou spleť událostí světových dějin po první světové válce. Proto je důležité propracovat tyto otázky národní a demokratické revoluce a ukázat jejich vztah k úkolům revoluce socialistické.

Velká většina prací věnovaných ohlasu VŘSR vycházela ze zjednodušených představ o charakteru u nás probíhající revoluce a je proto z velké části, z hlediska dnešních poznatků, zastaralá. V otázce charakteru hnutí, jako nejdůležitější otázce, zůstávají tyto práce odpověď dlužny, protože si tuto otázku některé ani nepostavily. Význam mají novější práce, z nichž bych chtěl připomenout práce Pichlíkovy.⁵ Pichlík především vyvrátil možnost, dosud ve všech pracích nekriticky přijímanou, jako by navrátilci z ruského zajetí, mohli být hlavním zdrojem informací o Říjnové revoluci u nás. Značný význam má i práce K. Pomajzla o vzniku ČSR, jež shrnuje a hodnotí dosavadní bádání o této otázce.⁶ Jejím nedostatkem je, že zevšeobecňuje na základě prací, které novými objevy byly překonány. Proto nepřináší řešení, pouze vytyčuje cestu.

Připomenuli jsme již výše, jak důležitou roli v námi zkoumaném údobí se hrála skutečnost, že sociální demokracie v rozvíjení národně osvobozeneckého zápasu byla o jednu historickou etapu pozadu. To se nejmarkantněji projevilo ve skutečnosti, že se sociální demokracie nestala, ani nemohla stát, hegemonec v tomto zápase. To ji nutilo ke spolupráci s buržoazními stranami, při níž musela ustoupit od části svých programových požadavků, jež byly proti buržoazii zaměřeny. K výraznému podléhání a splývání její politiky s politikou buržoazních stran došlo zejména za první světové války. Důležitým unifikacním faktem byl i tuhý policejní dozor nad celým politickým životem. Válka utlumila v podstatné míře i svým druhotným, represivním tlakem názorové rozdíly, které se v sociální demokracii vyhroutily v prvním desetiletí 20. století a jichž výrazem bylo zmíněné rozštěpení sociální demokracie. Společná cesta s buržoazními stranami, na níž se dostala, byla zvýrazněna zejména po r. 1916, kdy došlo ke značné změně taktiky českých poslanců, zejména po opětovém svolání říšské rady, kdy se nesměle začalo počítat s možností jiného než vítězného konce války pro monarchii. Muselo se tudíž počítat i s modifikací dosavadní politiky českých stran vůči Rakousku.

V době, kdy novou koncepcí politiky vůči habsburské monarchii byly vytvořeny předpoklady pro společnou základnu politiky, došlo k podstatnému sblížení buržoazních stran se sociální demokracií, pokud se týkalo řešení národnostního problému. Krize společenského systému, narůstající s prodlužováním války, skýtala příznivé podmínky pro to, aby obratným a důsledným spojováním požadavků nacionálních se sociálními mohla sociální demokracie stanout v čele národně osvobozeneckého zápasu. Pomineme-li jako málo podstatnou skutečnost fakt, že v osobě dr. Šmerala nachází výraz rozpolčenost sociální demokracie v této otázce, zůstává tu ovšem mnohem závažnější skutečnost, zabránivší, aby se sociální demokracie stala vedoucí silou a proletariát hegemonec národně osvobozovacího zápasu našich národů. Sociální demokracie nemající teoreticky ujasněné problémy postavení a úlohy dělnické třídy ve změnách podmínek období imperialismu, nebyla s to vyřešit tak komplikovanou otázku, jako byla nacionální otázka v Rakousko-uherské monarchii. Jak jsme připomenuli, v době, kdy proletariát dospěl k uvědomění si své role, buržoazie již bojovala o spojence v tomto zápase. Markantním výrazem, v mnoha ohledech sblížení stanovisek sociální demokracie a buržoazních stran, byla snaha po sloučení sociálně demokratické strany se stranou národně sociální, motivovaná nutností společného postupu dělnictva, ve skutečnosti kompromisnictvím tento společný postup ohrožující.⁷ Přitom je ovšem potřeba dodat, že snaha po sloučení dělnických stran, ve svých dobových důsledcích oportunistická, byla do značné míry podporována, v lecčem zdánlivě vymucována, sjednocováním buržoazních stran. Snaha o tento způsob sjednocení dělnického hnutí je těsně spjata s rozvojem oportu-

nismu a revizionismu v dělnickém hnutí, které byly ve většině dělnických stran první světovou válkou ještě zesíleny. Za kladnou stránku vývoje můžeme považovat skutečnost, že rozpor, který se vytvořil mezi oportunistem vedení a spontánní radikalizací, již vlivem válečného utrpení procházelo členstvo, stal se potom hnací silou, která jednak v závěrečné fázi zmařila oportunistické sjednocení dělnických stran, jednak vedla k vytvoření levice v sociální demokracii.

Při zkoumání podrobností tohoto procesu není možné pustit ze zřetele vývoj politiky sociální demokracie během války, zejména rozdělení, k němuž došlo pod tlakem nacionálně exponovaného křídla, vedeného Gustavem Habrmanem, stojícího proti dr. Šmeralovi, jako údajnému představiteli rakušáckého řešení problému českého národa. Zejména poválečný vývoj sociální demokracie ukázal, že dělitko mezi směry uvnitř strany nešlo jen po linii nacionální, ale že bylo mnohem hlubší, důsažnější. Vinou značné nejasností základních otázek kolem národní a demokratické revoluce nedošlo dodnes k zhodnocení této složité otázky. Další vývoj po r. 1918 ukázal, že dělitko mezi těmito tábory bylo dělitko mezi oportunistem a reformismem na straně jedné a radikalismem na straně druhé. Obecně naznačené tendence politického vývoje se v jednotlivých, i velkých organizacích, projevovaly specifickým způsobem.

V politickém zápase, který se v druhé polovině světové války rozhořel přes všechny překážky, které mu vládou byly kladeny, šlo o dvě nejdůležitější věci: o brzké dosažení míru a o uspokojení sociálních a nacionálních tužeb. Přitom byly nacionální tužby postaveny do popředí. Jednak proto, že tmelily dohromady dvě veliké protirakouské politické síly, sociální demokracii a některé buržoazní strany, jednak proto, že i buržoazní strany spojovaly všechny reformy v ohledu národním se změnami sociálními. Spojení obou požadavků bylo příčinou, proč našla v našich zemích tak velký ohlas ruská Únorová buržoazně demokratická revoluce. Proruské sympatie jsou známy zejména ze spontánních vystoupení vojáků již na počátku války. Na Moravě dostaly tyto proruské sympatie výraz v rozsáhlé letákové akci, jež byla kruté potřena.⁸ V našich zemích se při prvních zprávách o ruské Únorové revoluci vzedmula znovu vlna sympatií k Rusku, kde došlo ke svržení cara a nastolení demokratické vlády. Ohlas Únorové revoluce byl o to větší, že nové uspořádání poměrů v Rusku, při útržkovitosti zpráv o ní, se mohlo zdát české buržoazii ideálem pro uspořádání politických poměrů v monarchii. Intenzita ohlasu Únorové revoluce, zejména hesla práva národů na sebeurčení, vytvořila velmi příhodnou půdu pro vliv a ohlas Velké říjnové socialistické revoluce. Ohlas Únorové revoluce v jednotlivých zemích byl tím větší, čím byly poměry v nich podobnější poměrům ruským. Z toho důvodu se domníváme, že vliv Únorové revoluce nebyl u nás v marxistické literatuře dost doceněn.

Hodna pozoru je v této souvislosti skutečnost, že někde již při prvních zprávách o Únorové revoluci byly vyslovovány soudy, že jde jen o prvou fázi revoluce.⁹ Únorová revoluce a její ohlas v našich zemích, stala se proto jakýmsi můstkem, který na jedné straně posílil jednotu českých politických stran, hlavně pokud se týkalo programu nacionálního, v této době sice ještě značně vágního a na druhé straně výrazným mezníkem, který upozornil radikálně orientované kruhy na revoluční skutečnost v Rusku a na jinou, než evoluční možnost řešení českých politických, sociálních a hospodářských problémů.

* * *

Všechny tyto skutečnosti se pozitivně projevíly při prvních zprávách o VŘSR, zejména tam, kde Únorová revoluce byla pojímána jako první fáze dále se roz-

vijejitího hnutí. Proto byla Říjnová socialistická revoluce přijímána jako krok přišedší v pravý okamžik, byla přijímána o to radostněji, protože byla již dříve připouštěna.¹⁰

Velká říjnová socialistická revoluce působila v našem prostředí bezprostředně svými hlavními dokumenty, ať už to byl Dekret o míru, Dekret o půdě, či opětne zrůraznění práva národů na sebeurčení. Ohlas byl, podobně jako v případě Úno-rové revoluce, o to větší, oč byly podmínky našich zemí v předposledním roce války podobnější situaci v carském Rusku. Proto tak spontánní přijetí zprávy o revoluci, proto tak nadšené rezoluce, přijímané na schůzích v listopadu 1917.¹¹ Vliv VŘSR se projevil především v posílení požadavku skončení války. Ze všech hesel nejvíce zapůsobilo heslo o uzavření okamžitého míru bez anexí a kontribucí. Pokračující válka, která s sebou přinášela stále podstatnější zhoršování sociální situace, jenom stupňovala živelné volání po míru. Nejvýraznějším projevem odporu k válce a zároveň vytýčením cílů, jichž chtělo dělnictvo dosáhnout, byla generální stávka v lednu 1918. Stala se vyvrcholením dělnických akcí, jež vznikly pod bezprostředním vlivem Října. Sílu jeho ohlasu si uvědomujeme zejména na skutečnosti, že to byla první a také poslední společná akce proletariátu v monarchii. Došlo k ní v období, kdy zápas proletariátu přerůstal ze stadia převážně hospodářských zápasů proti těžkým důsledkům války do stadia boje za mír, demokracii a třídní požadavky proletariátu. Skutečnost, že vedení sociálně demokratických stran nebyla schopna v době, kdy v jednotlivých zemích vypukly spontánní akce korigovat je, ukazuje bezmocnost i hloubku krize, jež zachvátila monarchii. Z ní lze vysvětlit postoj vedení sociálně demokratických stran, která ulpěla jen na řešení otázek nacionálních a tím, v okamžiku zvláště příhodném, opustila hájení zájmů dělnictva.¹²

Radikalizace obyvatelstva se po listopadu 1917 prudce prohloubila specifickými poměry v monarchii obecně a v rakouském dělnickém hnutí zvláště a postavila do popředí problémy nového uspořádání monarchie. Nevyřešená národnostní otázka stala se v době protahující se války problémem, s jehož vyřešením se spojovalo řešení všech otázek, jak politických, tak také hospodářských a sociálních. Přitom docházelo nejen ke sblížování politiky sociální demokracie s politikou buržoazních stran, ale také i v opačném směru, zejména pokud se týkalo řešení otázek sociálních a hospodářských. Vedení sociálně demokratické strany se postavilo za prioritu řešení otázek národnostních, jak to požadovala buržoazie a buržoazie naopak prohlašovala neodkladnost vyřešení otázek sociálních spolu s otázkami nacionálními.¹³

Velkou příležitostí, kdy bylo možné tuto jednotu proklamovat, se stal 1. máj v posledním roce války. První máj, který do té doby slavivalo pouze dělnictvo, byl poprvé slaven větším obyvatelstvem a vyznačoval se proto především masovou účastí. Buržoazní řečníci zdůrazňovali na manifestacích nutnost společného postupu, i to, že rozpory mezi dělnictvem a ostatními, ostatně prý jen teoretické, byly válkou zahlazeny. Zvláštní místo ve vývoji sociální demokracie za prvé světové války i v obecně politickém vývoji má manifest vydaný k 1. máji 1918. Je zarážející, že v žádné z dosavadních prací pojednávajících o vývoji sociální demokracie v této době, ani v žádné edici pramenů není o tomto manifestu, důležitém dokladu při sledování ohlasu VŘSR a tříbitího procesu uvnitř této strany, nikde ani zmínka. Možná právě proto byla všemi autory tak nediferencovaně hodnocena politika sociální demokracie. Jsme daleci toho, abychom na základě tohoto manifestu, byť jde nepopíratelně o pozoruhodný dokument reál-

ného chápání politické situace, chtěli jednoznačně rehabilitovat politiku sociální demokracie. Chtěli bychom tímto pouze připomenout, že i v ohledu správné interpretace této politiky, kde se bude muset mnohem citlivěji charakterizovat negativní a pozitivní, čeká historiky hodně práce. Nadále stěží bude možno vystačit s pouhým odsuzováním této politiky jako jednoznačné zrahy na dělnictvu, bude se muset zkoumat jako důsledek předchozích nejasností v dělnickém hnutí, které postihly ostatně, vyjma KSRb, všechny strany.¹⁴ V manifestu jsou postíženy všechny nejzávažnější skutečnosti politického vývoje, které bylo nutno mít na zřeteli, manifest neustupuje nacionálnímu tlaku buržoazních stran a neztotožňuje se s nimi. Lze mu vytýkat přílišnou deklarativnost, té však byla poplatna, v tomto ohledu, politická činnost všech reprezentantů sociální demokracie, jak je to možné sledovat na stránkách sociálně demokratického tisku. To dokazujíc, do jakého rozporu se dostávaly osoby jednající z upřímného zájmu pod tlakem ruské skutečnosti, avšak zatížené oportunistickými chybami, zejména v metodách práce.¹⁵

Politické spojení, k němuž došlo v prvé polovině roku 1918, výrazně ukázalo nedostatky a přednosti obou partnerů. Důvody, které vedly k tomuto spojení politiky sociální demokracie s buržoazními stranami, není potřeba zvláště zdůrazňovat. Právě proto, že buržoazie potřebovala pro svůj nacionální program masovější základnu, vystupovala s hesly o nutnosti se vznikem nového státu řešit neodkladně otázky sociální. Sociální demokracie, která nedospěla k roli hegemonu v národně osvobozené zápas se zapojila, i když ne bez výhrady do nacionálního zápasu české buržoazie. Za nový moment, který ve vnitřní politice vnesl do politického dění 1. máj, považujeme zaměření pozornosti k postavení slovenského národa v rámci Uher, jak je patrné zvláště výrazně v oblastech, které se Slovenskem sousedily. Zvláštností těchto krajů je skutečnost, že tento problém byl postaven dřív, než se o něm začalo jednat v rámci politické činnosti buržoazních stran v monarchii. Průběh Prvého máje 1918 také ukázal, že kromě sblížení stanovisek nedošlo ještě k upřesnění politických požadavků. Důkazem je i pojetí otázky samostatnosti českého státu, kde se žádala úroveň doby odpovídající federalizace monarchie, v níž by český národ zaujal ono místo, jež mu náleží, jak co do významu hospodářského, tak také kulturního.¹⁶

Recepte ruského revolučního příkladu byla u nás ztížena nedostatkem objektivních zpráv o vývoji ruské revoluce. Pročítáme-li dělnický tisk z léta 1918 zjistíme, jak byl zamlčován, zkraslován, ba i falešně vykládán průběh ruské revoluce a podstata bolševické vlády. Ani nejvyspělejšímu dělnictvu nebylo možné udělat si na základě těchto zpráv takovou představu o revoluci, která by mohla být inspirací pro naše dělnické hnutí. Informace o situaci v Rusku velmi příkladně ilustrují, mimo jiné, ideologickou vyspělost sociální demokracie. Dosavadní práce se zpravidla omezily na konstatování stavu, že sociální demokracie podlehla vlivu buržoazie. To je konstatování v podstatě správné. K tomu, abychom však pochopili, jak k tomuto podlehnutí došlo, jakou mělo kvalitu, je potřeba sledovat podrobně tento vývoj. I ty novinové zprávy, které psaly o VŘSR se sympatiemi, v podstatě nerozvíjely, pouze obrážely nálady dělnictva, především proto, že informace nejen o metodách, ale i cílech bolševické revoluce nebyly přesné. Na těch shromážděních v létě 1918, kde se o Říjnové revoluci mluvilo, zdůrazňovalo se zpravidla, že u nás podmínky pro revoluci nejsou.

Z toho, co jsme uvedli, je zřejmé, že v politické činnosti se stala dominantní otázkou otázka nacionální, k níž musela sociální demokracie znovu a znovu zaujímat stanovisko, Zajímavým dokladem o možnosti, či schopnosti teoreticky

správného pojmání národnostní otázky je ta část rezoluce krajské konference sociální demokracie, jež se sešla v srpnu 1918 v Hodoníně, v níž byla kladně hodnocena úloha nacionalismu u potlačených národů.¹⁷ Rezoluce této konference byla prvním uceleným politickým dokumentem, který přes některé nedostatky nejpřesněji obrazel současnou politickou situaci. Zvláště citovaná závěrečná pasáž byla prvním seriózním pokusem o analýzu situace. Vysvětlení úlohy nacionalismu potlačených národů ve spojitosti s ideálem svazu svobodných národů je nutno ocenit jako solidní pokus o tvůrčí aplikaci marxismu na konkrétní podmínky monarchie. Jestliže považujeme řešení české otázky, stejně jako otázek jiných potlačených národností, za jeden z nejvážnějších problémů v monarchii, pak požadavek vybudování svobodného svazu národů, obdobného Ruské federaci, v rezoluci požadovaný, musíme považovat za politicky velmi významný. Není dosud dostatek srovnávacího materiálu, abychom mohli oprávněně tvrdit, že jde o recepci požadavku ze zmíněného poselství Lenina a Sverdlova. Znění rezoluce považujeme za politicky velmi významné také proto, že stavělo na první místo požadavky dělnictva a teprve na druhé místo požadavky shodné s požadavky buržoazními.¹⁸

Zbývá zodpovědět otázku, zda sociální demokracie byla s to být v čele národně osvobozenckému zápasu. Dnešní stav našich vědomostí vede k názoru, že pro dědictví minulosti a slabou přítomnost dělnického hnutí, zmítaného vážnými rozpory, nebyla sociální demokracie s to v čele tohoto zápasu stát. Tato skutečnost byla v některých pracích spojována se zradou vůdců sociální demokracie. Nejde o to popírat, že řada vůdců svou prací i životním postojem se začala dělnictvu značně vzdalovat. To je skutečnost neoddiskutovatelná. Jde spíše o to, aby tam, kde je potřebná podrobná marxistická analýza poměrů a rozporů uvnitř dělnického hnutí, nevystačilo se pro všechny situace s tímto nic nevysvětlujícím konstatováním. Mechanické chápání vývoje, pouze jako vyjevování se rozporů v rovině proletariát: buržoazie nemůže vysvětlit řadu projevů, jako produktů rozporů uvnitř proletariátu nebo uvnitř buržoazie. Vysvětlování zradou, jako působením vnějších činitelů, je laciné a nepostihuje podstatu problému. Sociální demokracie nemohla stát v čele tohoto zápasu nikoliv jen pro zradu svých vůdců, ale proto, že na daném stupni vývoje nedospěla ještě do stadia, aby v čele tohoto zápasu stát mohla. Zde působila řada faktorů vnějších i vnitřních, kde jistou roli sehrál samozřejmě i postoj vůdců.

V naší historiografii tohoto období se příliš ustálila praxe poměřovat všechny události v dělnickém hnutí jenom vzorem VŘSR. Tím ovšem došlo snadno k řadě zkreslení, ba vyložených nedorozumění. Stírání specifických okolností, za nichž se jednotlivé dělnické strany vyvíjely, vedlo až k převrácení hodnot: hodnocení kladů jako záporu a naopak.

Jde především o základní otázku, zda všechny, nebo alespoň většina dělnických stran, si mohly v této době klást cíl, jehož dosáhli bolševici v Rusku. Bylo by tématem pro zvláštní studii rozebírat ekonomické, politické, sociální a kulturní podmínky Ruska na jedné straně a teoretickou vyspělost a akceschopnost bolševické strany na straně druhé, aby vynikla zvláštnost situace v jiných stranách v tom smyslu, že v tomto období nebyly vytvořeny ještě podmínky pro provedení proletářské revoluce. I starší práce obírající se touto tematikou konstatují, že pro proletářskou revoluci, ve smyslu Leninovy charakteristiky revoluční situace, existovaly podmínky objektivní, že však nebyly vytvořeny podmínky subjektivní. Na základě dosavadního poznání máme za to, že v našich zemích

nebyly zcela vytvořeny ani podmínky objektivní, protože rozvrat politického systému, jímž procházela na sklonku války i Rakousko-uherská monarchie, byl lidovým masám vykládán jako projev politické neschopnosti vládnoucích národností a využit tak nikoliv k rozkotání stávajícího společenského systému, ale právě k posílení nacionalistické opoziční buržoazie. Snadnost, s níž proběhla na konci války demokratická revoluce, posílila v našem dělnickém hnutí iluze o možnosti pokojného provedení všech nutných sociálních a politických změn. Národní problém v habsburské monarchii se při objektivně slabé pozici dělnického hnutí stal posilou stanoviska buržoazie. Radikalizace obyvatelstva, která provází každou, zvláště pak neúspěšnou válku, ona radikalizace, která v mnoha pracích byla vydávána přímo za revoluční, socialistické uvědomění, může působit minimálně ve dvou směrech: jako progresivní, kdy posiluje socialistické tendence, ale také regresivní, kdy posiluje tendence anarchistické a reakční a kdy se leckdy zvrhává, zejména v řadách lumpenproletariátu, v asociální činnost.¹⁹ Válečná radikalizace ještě není totožná s revolučním uvědoměním, i když v jistých případech mu pomáhá. Nelze proto vykládat odebrání zbraní vojákům vracejícím se z front, pouze jako obavu z revolučního vojska. V konkrétní situaci, kterou sledujeme, podpořila tato radikalizace stejně cíle buržoazie jako cíle proletariátu a proto se, podle našeho soudu, nestala objektivní podmínkou pro vznik, výbuch revoluce socialistické. Ukazuje se nutně vycházet ze skutečnosti našeho dělnického hnutí, správně doceňující vliv mezinárodního dělnického hnutí, zejména vliv VŘSR, ale nezatarasit si cestu k poznání tím, že bychom násilně všechny události poměřovali vzorem Velké říjnové socialistické revoluce.

Koncepce společného zápasu za obnovení národních práv po boku buržoazie se projevila v postoji sociální demokracie přímo v říjnových dnech 1918. O tom, že sociální demokracie neměla jasno ani v této době, svědčí skutečnost, že na stránkách svých novin odmítala pod pláštěm národní solidarity vykořisťování jedné třídy druhou a za jedinou záchranu národa v době jeho ohrožení vyhlášovala třídní boj, v politické praxi však podnikala kroky opačné. Je zde patrná náhodnost v taktickém postupu, svědčící o neznalosti problematiky vývoje socialismu, neznalosti prací zabývajících se touto problematikou, zejména prací Leninových.²⁰ Prakticismus zahmizdivší se v českém a rakouském dělnickém hnutí v prvním desetiletí 20. století nebyl nahrazen, pouze jen doplněn některými teoretickými závěry.

V tomto směru byl ovlivněn i postoj sociální demokracie k VŘSR. Jestliže v kladném poměru k revolučnímu Rusku můžeme sledovat výsledek spontánního chápání třídní solidarity, pak v obratu, k němuž došlo zejména na sklonku r. 1918, je patrný vliv buržoazních názorů na demokracii. Ve všech člancích, i těch, které psaly o VŘSR sympaticky, se vytýkalo, že bolševici budují socialismus násilím, že socialismu obětovali demokracii. Je zřejmé, že systém demokracie, prosazovaný Říjnovou revolucí, byl v našem prostředí těžko pochopitelný. Proto i orgány proletářské moci — sověty — u nás tak těžko nacházely následování.

Vyhlášení samostatného státu se stalo mezníkem v našich národních dějinách. Byl splněn cíl, za nějž bojovaly generace politických pracovníků a právě proto, že šlo o splnění nacionálních tužeb, jež se staly tmelícím prvem v táboře českých politických stran, staly se právě ony v první fázi svobodného státu brzdou tlumící hnutí nespokojenosti se sociální a hospodářskou situací obyvatelstva. Národní iluze odsunuly na čas do pozadí všechny rozpory. Vlna národního nadšení umožnila převzít buržoazii bez větších politických výkyvů moc. Skutečnost, že v čele

národně osvobozenického hnutí stanula buržoazie, se projevila jak v charakteru, tak také v průběhu národní a demokratické revoluce u nás.

Kolem vzniku ČSR bylo vedeno již mnoho sporů. Zejména s ohledem na VŘSR a její způsob řešení národnostních problémů v Rusku došlo i mezi marxisty ke sporům, zda vznik Československé republiky chápat jako společensky pokrokový jev, či jen jako meziprodukt imperialistického spiknutí po první světové válce.²¹ V buržoazní literatuře byl vznik samostatného státu hodnocen jako dějinná událost, kdy po 300leté porobě dostalo se českému národu a státu jeho místa mezi evropskými národy a státy. Německá buržoazní literatura pochopitelně odmítala vznik československého státu jako formu nátlaku vítězných velmocí na Německo a Rakousko. Marxistické hodnocení vzniku republiky značně kolísalo, jak o tom svědčí značné kolísání v řadách komunistické strany ve dvacátých letech.²² I v řadách Komunistické internacionály se chápal vznik samostatných států ve střední Evropě jako produkt, či součást versailleského systému. Vycházelo se při tom z ideálního stavu, jak jej načrtli ve svém poselství národům Rakousko-Uherska V. I. Lenin a Jakov Sverdlov, kde vyzývali dělnictvo, aby nevstupovalo do koalic s národními buržoaziemi, ale aby vytvořilo svaz svobodných národů na proletářském základě.²³ Pohnutky, které vedly Lenina a Sverdlova k formulaci tohoto poselství jsou jasné. Na základě toho, co jsme o vývoji v habsburské monarchii naznačili je snad zřejmé, že v Rakousko-Uhersku nebyly vytvořeny základní předpoklady pro tento způsob přetvoření monarchie. Nacionální rozpory ve spojení s válečnou katastrofou tak podryly a zároveň zkompromitovaly nejen stávající systém monarchie, ale i možný princip federalizace dosavadních částí monarchie, že za stávající situace nemohlo být ani pomyslení na zachování rámce monarchie, byť se socialistickým obsahem. Aby se národy monarchie mohly spojit, musely se nejdřív rozejít. Zdá se zjevné, že Lenin posuzoval situaci v Rakousko-Uhersku stále ještě s přesvědčením o reálnosti světové revoluce a třebaže si v dřívějších pracích nedělal iluze o dělnickém hnutí v monarchii, v tomto momentě byl přesvědčen o možnosti takového způsobu řešení krize habsburské monarchie. Z téhož hlediska vycházel z války i dr. Šmeral, který proti buržoazním plánům nacionálně omezeného programu počítal se změnou politické, hospodářské a sociální skutečnosti za předpokladu jednoty proletariátu celé monarchie. Jednoty pochopitelně anacionální, třebaže dr. Šmeral věnoval nacionální otázce značnou pozornost.

Dělnické hnutí v našich zemích dospělo v druhé polovině roku 1918 pouze do stadia, kdy donutilo své partnery z řad buržoazních stran jen k provádění revoluce národně demokratické, jako typu revoluce buržoazně demokratické; v konkrétní situaci rozvratu politických konstant v Evropě se však mohla stát formou přístupu k revoluci socialistické. Sám vznik Československé republiky otázky národnostní na jejím teritoriu v úplnosti neřešil, spíše, v některých souvislostech, teprve nastoloval. Nešlo jenom o otázku německé menšiny, ale zejména Slovenska, když se vytvořila teorie československého národa, mající jak stránku blahovolné pomoci chudšímu bratrovi, tak také stránku přehlížení těch zvláštností, zvláště ve vývoji politickém, ekonomickém i sociálním, které vedly nakonec k vyhocení separatistických tendencí, živených především v maďaronských kruzích.²⁴

Složitou otázkou byla také záležitost Němců, kteří zůstali v nemalém počtu na území republiky a kteří vystupovali od počátku militantně se svým plánem vytvoření Deutschböhmen, pro jehož realizaci se snažili získat i pařížskou mírovou

konferenci. Požadavek některých autorů, kteří vytýkají jako nesprávné, že otázka německé menšiny nebyla u nás řešena na základě práva národů na sebeurčení až do odtržení, je ahistoricko-sofistický. V konkrétní situaci, kdy došlo k propuknutí všeobecného hněvu proti vinníkům války, v době, kdy polooficiální mluvčí německého obyvatelstva vytýčili, s ohledem na ve válce poražený národ nehorázné požadavky, bylo toto řešení politicky nemožné, už proto, že se obracelo proti samotné existenci samostatného československého státu.²⁵ Ostatně postavení německé menšiny v rámci republiky bylo řešeno na základě tak demokratickým, že kromě prvního období, až do nastoupení Hitlera k moci, nevedlo k žádným velkým politickým otřesům v republice. Vyjma zastoupení ve státních úřadech měli Němci jejich počtu odpovídající přiměřené zastoupení ve všech sférách politického života. Hospodářská opatření, která po 28. říjnu 1918 provedla ve svůj prospěch česká buržoazie, nelze v této souvislosti příkře vytýkat, nemáme-li buržoazii při historickém výkladu upírat právo na ty činy, které jsou základní součástí její třídní existence a nemáme-li se navíc stavět na stanovisko velkoněmeckého šovinismu. Nechceme se tímto stanoviskem stavět na obranu všeho, co se dalo v Československé republice v této době. Chtěli bychom se však vyhnout ignorování konkrétních skutečností a tím vytvářet sice libivé, ale málo platné iluze. Sebedokonalejší spekulace je tu zbytečná, protože ani nepřesvědčí, ani nepomůže k nalezení zákonitostí a zvláštností, za nichž vývoj probíhal.

Domníváme se, že Československá republika byla vhodným přirozeným rámcem pro vedení zápasu dělnické třídy za vydobytí jejich požadavků. Tím nechceme zakrývat skutečnost, že národní iluze, které s jejím probíjáním a ustanovením byly spojeny, sehrály v našem dělnickém hnutí také retardační roli, a to nejen v tomto prvním období, ale více či méně v celém období jejího trvání. Je také užitečné konstatovat, že Československá republika byla mezi evropskými buržoazními státy jedním z nejdemokratičtějších států, kde dělnické hnutí, pokud je to v rámci buržoazního státu vůbec možné, se vyvíjelo v podmínkách příznivějších než jinde.²⁶ Ostatně další vývoj republiky ukázal, že období národních iluzí nebude trvat dlouho. Při studiu pramenů zjišťujeme, že 28. říjen 1918 a události krátce po něm, znamenají jen malý přerыв v boji dělnictva za odstranění bídy, třebaže nedošlo k úplnému vymanění z některých představ, a za splnění těch požadavků, jejichž splnění slibovali před 28. říjnem i zástupci buržoazních stran.²⁷

Nová politická, sociální i hospodářská skutečnost zastihla sociálně demokratické strany nepřipraveny. Zejména Československá sociální demokracie, chlubicí se dokonce svou praktičností ve smyslu antiteoretičnosti, se ocitla, jak ukázal i XII. sjezd této strany v prosinci 1918, ve velmi svízelné situaci. Považujeme za důležité ukázat proto alespoň některé části její teoretické výzbroje, s níž vstupovala do velkého zápasu nebo, zvláště pokud se týká některých župních organizací, jakou teoretickou výzbroj, si během tohoto zápasu opatrovala.

Sociální demokracie, protože se považovala za spolutvůrkyni tohoto státu, považovala za nutné tento stát hájit. Tento postoj, zásadně nijak nesprávný, při stavu teoretické vyspělosti sociální demokracie komplikoval její přístup k jiným otázkám. Především k těm, které měly stát a také jistým způsobem stály ve středu jejího zájmu. Byly to otázky socializace, zejména jejího provádění. Společným tématem všech nebo většiny teoretických, či teorií suplujících článků, je bolševismus. V tom obrátil dělnický tisk nepochybně široký zájem, jemuž se těšila nová skutečnost v revolučním Rusku, nijak sice podrobně známá, o to více

však v buržoazních novinách zkreslovaná a naopak romantizovaná ve zprávách těch, kteří ji viděli a s ní sympatizovali.²⁸ Na stránkách dělnického tisku i v oblastech, kde se k radikálnímu hnutí hlásila podstatná část členstva nezřídka nacházíme články zdůrazňující zvláštnosti českého socialismu, zejména jeho zapojení do myšlenkové sféry západoevropské. Bolševismus byl často vydáván jen za jiný dobový termín pro nihilismus ruského člověka, inteligentního i mužíka, přičemž se zpravidla zdůrazňovala propastná kulturní odlišnost mezi člověkem ruským a našim. Bolševismus a socialismus byly vydávány za dvě odlišné věci. V souvislosti s takto chápaným bolševismem vyvstávala i otázka nacionální. Zákonitě jednak proto, že se stala úhelným kamenem nově vzniklého státu, jednak proto, že i poměr k nové ruské skutečnosti byl u nás poměřován většinou starou slovanickou tradicí, která měla v ruském prostředí pochopitelně jinou podobu než u nás. Přitom v člancích o národnostní otázce u nás se docházelo k správnému závěru, že nacionalizace českého dělnictva je těsně spjata, ne-li podmíněna tlakem cizonárodního kapitálu. Tomu odpovídala i skutečnost, že třídní boj se vyvíjel nacionálně a tlačil české dělnické hnutí do blízkosti programu české nacionální buržoazie. Teoretické úvahy dokazovaly v této době velmi důrazně, že v našich zemích nebyly známy základní Leninovy práce a že ideologická výzbroj našeho dělnictva sestávala z arzenálu revizionismu, jak o tom svědčil průběh XII. sjezdu i články, které po něm vycházely.

V rámci těchto teoretických úvah snažila se sociální demokracie řešit i svůj poměr k možným spojencům. Dokazovala třeba, že splnění socialistického požadavku neuskodí živnostnictvu, jak ukazuje příklad sovětského Ruska, kde živnostníci jsou. Pokud se týkalo řešení agrární otázky, vyzvedávalo se jako velká přednost socialismu jdoucího s duchem doby, že na základě nejnovějších soudobých poznatků změnilo se i nazírání socialistů na pozemkové vlastnictví v tom smyslu, že malostatek je produktivnější než velkostatek. Teoretické postuláty se promítaly i do některých programových článků. V nich důležité místo zaujímaly ty, které dokazovaly odlišnost cesty československého proletariátu k moci. Pro pochopení praktické politiky sociální demokracie je nutné si všimnout myšlenkového eklekticismu, vzhledem k aplikaci shora zmíněných a jim podobných názorů na posouzení současné mezinárodní situace a jejího významu pro české poměry. Tam se ukazuje, jak tváří v tvář revoluční evropské skutečnosti, jako určující základ myšlenkové dedukce zůstává myšlenkové dědictví doválečného i poválečného vývoje sociální demokracie. Bohatá škála názorů předkládaná členstvu jako program ukazuje, v čem sociální demokracie pokročila proti předešlému chápání svého úkolu ať v pozitivním, či negativním slova smyslu. Sledování teoretických předpokladů umožňuje sledovat silné, ale také slabé stránky vývoje dělnického hnutí a pomůže přesněji rozlišit příčiny a důvody takového vývoje. Znovu se ukazuje, že neúspěchy dělnického hnutí stěží můžeme vydávat pouze za následek zrady vůdců sociální demokracie. Výčet teoretických názorů přibližuje skutečný stupeň ideového vývoje a možnost řídit, bez podstatných chyb, dělnické hnutí. To není a nesmí být omluva oportunistu. Nelze však také upadat do ahistorických afektů, nýbrž sledovat skutečnosti tak, jak se ve své logice vyvíjely.

Významnou zahraniční politickou událostí, která nezformovala, nýbrž prověřovala teoretickou výzbroj a politickou schopnost sociální demokracie, bylo vyhlášení Maďarské republiky rad. Poměr k ní prověřil jak situaci v sociální demokracii, tak politické poměry v republice. Kdybychom vyšli jen z dosavadní lite-

ratury, která většinou psala o velkém ohlasu vyhlášení Maďarské republiky rad, mohli bychom být zklamáni, že v pramenech z oblastí teritoriálně blízkých, máme tady na mysli jižní a jihovýchodní Moravu, byl ohlas malý, ba téměř žádný. Bylo sice přetištěno prohlášení maďarské revoluční vlády, ale jinak osudy a význam nastolení socialistického řádu, jehož se sociální demokracie v tolika provolačních dožadovала, zůstaly v této oblasti bez povšimnutí. Hledáme-li příčinu tohoto stavu nutně se musíme vrátit k charakteristice nacionálních momentů v politice sociální demokracie, zvláště v této oblasti. Na shora uvedenou skutečnost nepochybně působilo i to, že jihovýchodní Morava se stala základnou, odkud byla vojenskou mocí dosazována republikánská státní moc v mnoha městech Slovenska, a to nejen na jihu, kde byla většina obyvatelstva maďarské národnosti, ale i v městech středního ba severního Slovenska. V prostředí, které již v minulosti navazovalo kontakt se Slovenskem právě prostřednictvím podpory slovenského kulturního, později politického národního zápasu, bylo nacionální povědomí příliš silné, než aby se v době, po vzniku republiky vzedmuté, nacionální vlny mohlo počítat s proletářským třídním chápáním nové skutečnosti v Maďarsku.²⁹ Vztahy maďarsko-československé byly v této době jitrěny letákovými akcemi vyzývajícími slovenské obyvatelstvo, aby odvrhlo českou nadvládu a zůstalo v rámci maďarského státu, nebo aby vytvořilo stát samostatný. V době velmi komplikované situace Uher jako poraženého státu, kdy i orgány proletářského státu v mnoha ohledech navázaly na linii Karolyiho vlády (zachování integrity Uher), za situace, kdy nebylo fórum, ani možnost k seznámení s programem Maďarské republiky rad, není nikterak zvláštní, že se vyhlášení této republiky, až na mizivé výjimky přešlo v této oblasti mlčením. Domníváme se, že také proto, že nebyly vytvořeny ani minimální podmínky, pro napodobení, nebo převzetí tohoto vzoru. Obě složky zdědily v dané historické situaci příliš mnoho z toho, co naše národy v historickém vývoji rozdělovalo, takže v době, kdy nacionalismus byl výraznou, politicky tmelící silou, nebylo možno počítat s kladným přijetím maďarského vzoru. Složitost hodnocení tohoto vztahu je o to větší, že novější hodnocení Maďarské republiky rad vychází z toho, že mohla zvítězit jediné kdyby šla cestou dovršení buržoazně demokratické revoluce a kdyby pozvolný vývoj revolučního převratu, uskutečnění úloh buržoazně demokratické revoluce a postupné uskutečňování sociálních přeměn, mohlo umožnit pracujícímu lidu Maďarska dohnat vývoj, získat potřebnou revoluční školu, aby stačilo na velké úkoly přeměny společnosti. Nadšení a odvaha k revolučním činům nemohly zatím nahradit nedostatek předchozí teoretické přípravy.³⁰

Středem zájmu sociální demokracie se při krystalizování politických poměrů stala otázka organizací dělnictva, jež nepatřily přímo do svazku strany, ale které by se mohly a měly stát podporou její činnosti. Takovou organizací byly především odbory. Situace v odborech byla v tomto období velmi složitá, a to proto, že jednotlivé odborové svazy byly organizovány samostatně, v určitých oblastech byla řada odvětví, kde odborové organizace vůbec nebyly zřízeny. Řada výrobních odvětví měla více odborových svazů, takže záhy vznikla myšlenka na sloučení odborových svazů. Tato myšlenka nepochybně navazovala na po dvě léta se táhnoucí pokusy o vytvoření jednotné dělnické strany u nás. Odborová otázka byla specifická v těch oblastech, které byly převážnou měrou agrární. Proto byla, třeba na jihovýchodní Moravě, obrácena pozornost k početně nejsilnější složce dělnictva, kde se do té doby vykonalo velmi málo, k dělnictvu zemědělskému. Tento zájem vyplýval jednak z prvořadosti agrární otázky v systému propono-

vaných neodkladných sociálních reforem, jednak z velké zaostalosti dělnictva na velkostatech. Sociální demokracie při svém pojetí řešení agrární a rolnické otázky vycházela z přesvědčení, přesněji snad domnění, že je to jenom, nebo převážně, otázka zemědělského proletariátu a snažila se proto, vytvořit před prováděním expropriace velkostatků takovou odborovou organizaci zemědělského dělnictva, která by se mohla ucházet o přiděl vedle organizací legionářů, invalidů a chudých domkářů. Za objektivně neobyčejně příznivé situace odborové organizace zemědělského dělnictva početně velmi vzrostly a začaly vyvíjet, na rozdíl od předchozího vývoje, velmi intenzivní organizační činnost.

Druhou významnou složkou, s níž se muselo při dalším vývoji počítat, bylo tělovýchovné hnutí, které se rozvíjelo jak po linii organizací buržoazních, tak také dělnických. Pokud se týkalo dělnického tělovýchovného hnutí, tam se v této době dostaly do popředí otázky vztahu k nejmasovější tělocvičné organizaci v republice Sokolu, který byl zvláště po 28. říjnu 1918 ověřen aureolou spoluvůdce republiky.³¹ Situace se stala složitou poté, kdy i DTJ se přihlásily k branné službě ve prospěch republiky. Vzájemný poměr Sokola a DTJ pak musel být řešen dohodou podepsanou mezi ČOS a SDTJ. Dohoda, ve snaze zaměnit vzájemné zápolení za ušlechtilou soutěž na poli všestranné výchovy českého člověka, uznala jednomyslně nutnost slušného soužití jednot sokolských a dělnických, přes odlišný směr obou těles. Jestliže v případě formulování obecné taktiky dělnického hnutí je možné pozorovat podřizování taktiky dělnictva taktice buržoazie a jestliže v otázkách ideologických bychom mohli pozorovat závislost na ideologii buržoazní, v případě tělovýchovného hnutí můžeme pozorovat výjimku. Třebaže DTJ spolupracovala se Sokolem v otázce posílení státu, jako organizace se považovala za součást sociálně demokratické strany a proto se cítila vázána, při všech příležitostech uplatňovat hledisko strany. Jestliže v praktické politice a i v teorii podléhala sociální demokracie v hlavních, nebo podstatných otázkách buržoazní ideologii, v otázkách dělnické tělovýchovy i v době, kdy se ještě zdála aktuální otázka sjednocení dělnických stran, hlásala hlediska přísně třídní.

Skutečností hodnou pozornosti je to, že v žádné ze stávek, které vedlo dělnictvo na jihovýchodní Moravě v době po 28. říjnu 1918, nebyl vytýčen politický požadavek, pokud se týkalo zvýšení práv dělnictva, že většina stávek byla vedena za zvýšení mzdy, nebo obecně politické požadavky. Politický moment v nich zastupovaly jediné národní požadavky (propuštění národně necitících správců na státku), což svědčí o síle a významu nacionálních požadavků v této době. Tyto projevy byly výrazným stimulem úrovně dělnického hnutí; projevy nespokojenosti a boj za dosažení některých sociálních reforem není možné oddělovat od obecného vývoje a stavu dělnického hnutí. Po Velké říjnové socialistické revoluci byla si sociální demokracie vědoma své početní síly. Vědomí této síly, mající svůj pozitivní význam při boji o politickou moc, bylo však oslabováno teoretickou nejasností, tím, jak se do nových podmínek snažila naroubovat starý program. Tento rozpor mezi vědomím vlastní síly a teoretickou slabostí se promítal i do vedení, či spíše nevedení třídních bojů. Hlavní zbrání sociální demokracie se staly proklamace, které, obrazně řečeno, ani o milimetr nepřibližovaly dělnictvo k jeho cíli. K tomu pak dlužno ještě přičíst tak vážné nedostatky, jako byl poměr ke spojencům, a to hlavně k rolnictvu.

Při získávání podpory pro svou politiku musela se sociální demokracie obracet i k rolnictvu, a reagovat na jeho nejpálčivější požadavky. Mezi ně patřil požadavek pozemkové reformy, za něž se sociální demokracie postavila. Na rozdíl

od agrární strany, která usilovala o rozparcelování velkostatků a odprodeji půdy zájemcům, vystoupila sociální demokracie s plánem budování družstev, jejichž členy by byli zájemci o půdu, která by dostávala, za výhodných podmínek, statky do dlouhodobého nájmu. Tento program se snažila teoreticky zdůvodnit poukazem na to, že jedině tento způsob držby může odčinit dosavadní krivdy a zároveň zaručit optimální podmínky pro rozvoj zemědělství. Hlavní útok vedla proti velkostatkům, ke středním usedlostem pohlížela „apaticky“, protože, podle jejího mínění, ony samy vymizí. Zato k malému rolnictvu hleděla s jistými sympatiemi, protože v něm viděla příslušníka stejně vykořisťované třídy jako dělnictvo. Vágní program budování družstev nemohl být pro rolnictvo v našich zemích, kde hlad po půdě byl zvláště vyostřen válečnými událostmi a zasáhl nejen samotné rolnictvo, ale na venkově i jiné složky společnosti, dost přitažlivý. Trojčlenné dělení rolnictva navazující na Leninovo dělení, připisovalo mu ve svých důsledcích jinou kvalitu než Lenin. To, co bylo sympatické v tom, že sociální demokracie viděla rolnictvo v teorii diferencováno, se ztrácelo v praktické politice, kde sociální demokracie viděla rolnictvo nediferencované. Sám návrh na řešení rolnické otázky, jehož autorem byl v převážné míře František Modráček, je pak dokladem, jak oportunistus a levičáctví si mohou v jedné osobě podávat ruce. Při naplňování teoretických postulátů se dostala sociální demokracie do izolace od rolnictva. Můžeme zaznamenat pozoruhodnou organizační aktivitu mezi zemědělským dělnictvem, jinak však mezi rolnictvem nebyla pozice sociální demokracie nijak posílena. Malý a nedostatečný zájem sociální demokracie o otázku rolnictva lze dokumentovat na příkladu okresu Uh. Hradiště, kde došlo v r. 1920 dvakrát k samovolnému zabírání půdy určené k parcelaci.³² Pozoruhodná je na těchto akcích skutečnost, že první akci, při níž se rolnictvo svévolně zabírající půdu dovolávalo ruského vzoru, vedla agrární strana a sociální demokracie ji jen registrovala, při druhé sice vystupovali někteří členové sociální demokracie, ale pouze jako soukromníci, nikoliv představitelé politické strany.³³ Ztrnulý postoj sociální demokracie k pozemkové reformě ji zbavil možnosti, že by rolnictvo masově podporovalo její akce k uspokojení požadavků dělnictva. Vystupovala obrátně jako glosátorka událostí, co jí však bylo jasné v rovině teorie, při konkrétní politické aplikaci se však vinou neujasněných souvislostí, které teprve dávají tomuto poznání politickou hodnotu, obrátilo ve svůj opak.

*

Volby do obecních zastupitelstev v červnu 1919 znamenaly stabilizaci politické situace v tom smyslu, že ukázaly reálný poměr sil, třebaže nebyly provedeny na celém území státu. Rozpor, jehož jsme byli svědky až do této doby — na jedné straně hegemonie buržoazie, reprezentovaná pozici národní demokracie v nejdůležitějších orgánech a na druhé straně, vlivem revolučního tlaku narůstající politický vliv proletariátu a jeho strany sociální demokracie, byl výsledky voleb zmírněn. Došlo k vytvoření podivuhodné koalice dvou politických stran s odlišným programem. Toto seskupení sociální demokracie a republikánské strany československého venkova, nazývané rudozelená koalice, bylo právě výrazem zvláštnosti politického a sociálního vývoje daného důležitostí agrární otázky. Záhy poté, co se ukázalo, že sociální demokracie není, vlivem přežitků dřívější politiky, schopna řešit agrární otázku, stala se tato koalice nutností, vyjadřující v daném momentě reálný poměr sil. Přesto, že se nadále žádalo znárodnění průmyslu, dolů

a bank, přesto prvořadým problémem se stala pozemková reforma, která ve funkci katalyzátoru politického dění se stala, zvláště ve výrazně zemědělských oblastech, základní otázkou, s níž se jednotlivé politické strany musely vyrovnávat. Způsob, forma, či hlavně výsledek se staly jedním z nejhlavnějších měřítek, janiž byla poměřována jejich činnost nebo význam.

Ani v nově vzniklé situaci, ba spíše právě v ní, nebylo možno opomenout vysvětlování základních otázek. K nim patřila s ještě větší naléhavostí otázka socializace a s ní související otázka vztahů k sovětskému Rusku i otázka poměrů v republice. Ideologická aktivita a její kvalitativní úroveň za situace, kdy se sociální demokracie stala vládnoucí stranou, měla klíčový význam. Otázka výkladu bolševismu a poměru k němu nabyla velké důležitosti v době, kdy stále zřetelněji docházelo v sociální demokracii k rozdělení na pravici a levice. Na stránkách sociálně demokratického tisku se můžeme v této době setkávat s velmi pestrout paletou názorů na bolševismus. Bolševismus nebylo ovšem možné sprovodit ze světa jen spekulací o tom, kdo je, v hantlivém slova smyslu, větším bolševikem. Ať totiž ideologové sociální demokracie chtěli nebo ne, postavení strany a rozvoj revolučního hnutí v Evropě nutil ji vyrovnávat se se stále novými skutečnostmi, nebo alespoň s novými aspekty trvající skutečnosti. Sociální demokracie trvala na svých dřívějších názorech o tom, že socializaci nelze provést tam, kde je většina proti ní. To samo neznamenal argument proti socializaci, avšak v systému názorů sociální demokracie, kde se dělnictvo přes svou relativní převahu považovalo za menšinu, znamenalo odložení socializace do doby, kdy dělnictvo bude tak vzděláno, aby mohlo přesvědčit většinu o možnosti socializaci provést. I v jiných názorech představitelů sociální demokracie můžeme sledovat pouze obranu dřívějších názorů, nikoliv vytýčení nové cesty. Většina článků opět jen glosovala události, nikde však nestavěla program. Většinou vyjadřovaly představu, že revoluční doba sama produkuje nový společenský řád a sociální demokracie, že je toho nejlepším vyjádřením. Poměr k sovětskému Rusku se promítl i do této činnosti především zdůrazňováním momentů blízkých stanovisku sociální demokracie. Tak byla např. zdůrazňována otázka vzdělání a výchovy k tomu, aby dělnictvo mohlo spravovat zesocializované podniky. Přitom se vycházelo z údajného Leninova výroku k deputaci ruských dělníků, že se musejí vzdělávat, aby mohli spravovat stát. V době, kdy znalost Leninových prací byla u nás malá, kdy Leninova autorita v řadách dělnictva i celé společnosti se opírala o jeho úlohu v Říjnové revoluci, každá taková zpráva vedla k dezinformaci dělnictva a posilovala iluzi, již se právě snažilo šířit vedení sociální demokracie. Dělnictvo mělo být přesvědčeno, že Masarykův program, odvolávající se na nutnost výchovy dělnictva, dříve než bude moci být provedena socializace, je značně podobný, či snad totožný s plánem Leninovým.³⁶

Rozvoj levice v sociální demokracii nebyl samovolný. byl urychlován a zpomalován konkrétními politickými událostmi. Třebuže šlo o hnutí, které se v dobových podmínkách postupně stávalo hnutím masovým, určující roli v něm brály vynikající osobnosti. K nim patřil dr. Bohumír Šmeral, teoreticky nejlépe fundovaný představitel levicového hnutí, výraznou postavou byl na Kladensku Antonín Zápotocký, na Liberecku Karel Kreibich. Právě schopnost správné analýzy umožňovala levicovému hnutí stát se pilířem politického dění nejen v sociální demokracii, ale vůbec v republice. Na Moravě nebylo osobností tohoto formátu, tím spíše nás zaujme pozoruhodný rozbor situace, jak jej otiskl na stránkách kroměřížské Stráže lidu, odkud pak jej přeuiskly jiné listy. Bohuslav Ečer. Odmítl naivní názor, spoléhající na humanitu ostatních tříd, na národní tradice. Konstatoval, že po krátké době, kdy byly zdánlivě zakryty disharmonie mezi třídami, že dochází k obratu. Ečer ukázal na třídní protiklady, které rozbíjejí

iluze o jednotě cílů v rámci národního společenství. Přesto nedocenil některé nacionální faktory, které i v dělnickém hnutí působily pozitivně. Není proto удивující, že důrazněji a i myslitelsky hlouběji byla v ideovém střetnutí položena otázka smyslu, koncepce i metod práce a bojů proletariátu v novém státě.

Levice sociální demokracie se především snažila jasněji formulovat svůj poměr k demokracii, či přesněji: vyjasnit vztah demokracie a socialismu. Odmítala především názor, jakoby zápas vedený již na sklonku války měl jen cíl národního osvobození. Zdůrazňovalo se, že národní osvobození je dělnictvem chápáno pouze jako předstupeň osvobození sociálního. Národní osvobození bylo považováno pouze za nutný krok k osvobození sociálnímu. Sociální demokracie dokazovala, že idea socialismu právě proto triumfovala nad ideou demokratismu, protože, zatímco socialismus je pro rovnost všech, demokratismus je pouhým širokým pojmem, který pomáhá buržoazii zastírat absolutistickou formu vlády.³⁸ Při vědomí nutnosti střetnutí dvou antagonistických společenských sil se levice nevymanila z dědictví sociální demokracie, byla totiž přesvědčena, že sociální revoluci nelze provést dříve, dokud nebudou pro ni lidové masy předem připraveny a vychovány. Proto byl vytyčen požadavek, provést revoluci proletářských mozků a duší.

Při takto chápaném vztahu nacionálního a sociálního odhalila levice bezděčně nejdůležitější skutečnost, která byla opomíjena v pozdějších výkladech, že totiž sociální změna mohla být provedena pouze v rámci nacionálních změn a bezděčně ukazovala význam národní složky v národní a demokratické revoluci, jako komponenty, které podmiňovala v naší situaci, všechny sociální změny. Pozdější výklady, které příkrě oddělovaly složku nacionální od sociální, proto zplošťovaly vývoj a nesprávně chápaly národní složku revoluce.

Máme-li shrnout nejzákladnější jevy, jež se odehrály v námi sledované oblasti, musíme především konstatovat, že charakter a průběh revoluce, jež u nás probíhala po r. 1918, byl určen jednak specifikou českého a slovenského problému v rámci rakousko-uherské monarchie a byl výrazně ovlivňován vývojem mezinárodních událostí. Proto specifický vnitropolitický vývoj byl zesilován událostmi zahraničními, přičemž nejde jen o vliv Velké říjnové socialistické revoluce, třebaže měla dominantní vliv. Důležité, zatím málo docenované místo měla i Unorová buržoazně demokratická revoluce. Nejde také jenom o vliv, který na samu existenci samostatného československého státu měl intenzivní diplomatický zápas, zejména na mírové konferenci v Paříži. To byly skutečnosti nesporné důležitosti, v našem článku chtěli jsme však věnovat pozornosti některým skutečnostem důležitým pro pochopení speciálních otázek charakteru revoluce a jeho zvláštnostem v jedné oblasti nového státu, specifické jak svým obecným charakterem, tak také úrovní vývoje dělnického hnutí.

Dosavadní náš výzkum ukázal, že národní složka revoluce byla intenzivní i v oblastech, kde nebylo národnostních menšin a kde nebylo třenic, které by tuto složku zvětšovaly. Národní složka revoluce působila především ve vztahu k obecnému útlaku v rámci rakousko-uherské monarchie. Přitom, a v textu jsme se toho dotkli, byla v nejvyspělejších názorech, zejména levice sociální demokracie, tato národní složka chápána širše, než jen jako překonávání feudálních reziduí v držbě půdy, jako klíč, pomocí něhož mohly být řešeny nejsložitější problémy sociální. Sám fakt spojení problémů národních s problémy sociálními je velmi důležitý pro pochopení revoluce národně demokratické, jako formy přístupu k revoluci socialistické, pro niž nebyly u nás vytvořeny nejen podmínky subjektivní, ale ve značné míře ani podmínky objektivní. Ukázali jsme, že vliv VRSR se pro-

jevil v dělnickém hnutí v této oblasti a ostatně na území celého státu, především prostřednictvím jejích základních dokumentů. Tyto základní dokumenty byly v našem dělnickém hnutí záhy v úplnosti známy a velmi silně ovlivňovaly zmíněnou poválečnou radikalizaci a staly se podkladem pro formulování požadavků dělnictva. Za důležité považujeme, že ohlas VŘSR mohl navázat na ohlas Únorové revoluce, který pro něj vytvořil v dělnickém prostředí příznivou situaci. Ve specifických podmínkách našich zemí, kde bylo potřeba dovršit buržoazně demokratickou revoluci, nebyl zatím doceněn ohlas Únorové revoluce. Tím, že i v dělnickém prostředí byla VŘSR chápána jako součást této revoluce, došlo k nepochopení některých základních skutečností, jak se to projevilo v oblasti ideologické. V tom se, podle našeho názoru, projevuje specifická povaha národní a demokratické revoluce v našich zemích, která byla považována za organické spojení jak prvků Únorové, tak také Říjnové revoluce. Nacionální moment promítl se do vědomí proletariátu, v námi zkoumané oblasti zajímavým srůstáním některých prvků revoluční skutečnosti ruské a prvků demokratické linie politiky domácí. Nejvýraznějším dokladem toho je v ideologii sociální demokracie směřování názorů Masarykových a Leninových. Nelze ovšem zastírat, že přeceňování nacionálního momentu vedlo k oslabování vlivu VŘSR tam, kde se zdůrazňovala nemožnost přejímání ruských revolučních zkušeností.

Důležité je sledovat jak byl v politice sociální demokracie silný revoluční proud představovaný vlivem VŘSR a nakolik se v této politice projevovalo pokračování dosavadní politiky sociální demokracie. Zjištění, jaký byl podíl obou prvků, je důležité nejen pro vysvětlení diferenciací uvnitř sociální demokracie, ale i pro sledování obecně politického vývoje a schopnosti sociální demokracie zasahovat do něj způsobem, odpovídajícím její váze v poválečné situaci. Tím, že byly u nás známy jako hlavní zdroj informací pouze základní dokumenty, byla dána objektivně příležitost, aby základní myšlenky byly naroubovány na dosavadní politiku sociální demokracie, tím spíše, že v rámci národně demokratické revoluce byla z důvodů již vzpomínaných dávána přednost prvkům národním, považovaným, ne zcela neprávem, za prvek hlavní. Proto i potomní diferenační proces v sociální demokracii vedl k oddělení radikální části členstva usilující o nekompromisní provádění socialistické politiky. Ani tato radikální složka se však nevyhnula některým reziduům sociálně demokratické minulosti. Pozitivní zkušenosti z předchozího vývoje sociální demokracie, tvořivě uplatňované, znamenaly podstatný přínos k rozvoji dělnického hnutí u nás. Máme tady na mysli Šmeralovu koncepci budování nové, revoluční strany dělnictva jako strany masové; vždyť pozdější Leninovo heslo: K masám, bylo vlastně potvrzením správnosti této koncepce.

Dvojitý proud v politice sociální demokracie je nutné analyzovat také proto, že spontánní chápání příkladu VŘSR jen jako úspěšného převzetí moci proletariátem, aniž by se chápal význam složité a náročné přípravy revoluce, se výrazně projevilo v okázalém slovním demonstrování síly dělnictva v četných prohlášeních na adresu buržoazie. Vážnou chybou bylo hlavně to, že se sociální demokracie věnovala jenom této činnosti a že ji v příhodných podmínkách nerozvíjela dál. Při vši verbální bojovnosti se sociální demokracie navíc smlíovala s tím, že bude bojovat s buržoazií zbraněmi, které jí vnutí buržoazie.

Průběh politického zápasu v letech 1918—1920 dále ukázal, že přes všechno radikalismus, nebo právě kvůli němu, chápala sociální demokracie podstatné programové věci jen jevově, jak lze doložit na poměru většiny organizací k hnutí

dělnických rad. Hnutí zdaleka nemělo takový rozsah jaký by odpovídal radikalizaci dělnictva po první světové válce. V průběhu vývoje se ukázalo, zejména za prosincové generální stávky v r. 1920, že třídní uvědomění není ještě tam, kde si dělnictvo pouze uvědomuje svou souměřitelnost a kde vstoupí do izolovaných hospodářských bojů s jednotlivými podnikateli. Třídně uvědomělé je teprve to dělnické hnutí, které se zbaví živelnosti a jasně své cíle. UVědomělost spočívá především v tom, že po poznání třídních antagonismů bojuje dělnictvo politickým a ideologickým bojem za změnu společnosti. Největší brzdou této revoluční uvědomělosti je právě živelnost, která vede k tomu, že dělnické hnutí snadno podléhá buržoazní ideologii.

Konečně zbývá zodpovědět otázku, která souvisí s charakteristikou období 1918—1920, jaké bylo místo dělnického hnutí, politiky dělnických stran v rámci národní a demokratické revoluce, jejímž hegemonem byla u nás buržoazie. V dosavadních pracích bylo toto období, jako periodizační úsek, charakterizováno jako období boje o charakter republiky, v němž se mělo ukázat, zda republika se bude vyvíjet jako stát kapitalistický či socialistický. Tato charakteristika připouštěla jediný výklad: dělnictvo i buržoazie měli stejné šance a zápas byl rozhodnut až v prosinci 1920. Nejnovější výzkumy však ukazují, že zápas, který byl v těchto letech sváděn, neměl tento principiální charakter, protože buržoazie během něho jenom upevňovala svou moc, kterou uchopila 28. října 1918. To nezmenšuje význam zápasu dělnictva, ukazuje však ohraničenost cíle tohoto zápasu v tomto období.

POZNÁMKY

- ¹ Dokladem je Provolání Ústředního výkonného výboru sovětu, Rady lidových komisařů a moskevského sovětu pracujících. Viz sborník Založení KSČ, Praha 1954, str. 23—25.
- ² Podrobně o tom viz Jan Křen, Michal Reiman, K syntéze našich novodobých dějů, Příspěvky k dějinám KSČ, 1963, č. 3 a 4.
- ³ Silná bašta centralistů na Ostravsku se v době třídního procesu po VŘSR stala oporou pravice.
- ⁴ Termín národně demokratická revoluce není všeobecně přijímán. Viz kupř. práci K. Pomajzla, *Vznik ČSR. Problémy marxistické interpretace*, Praha 1965.
- ⁵ Zejména *Vzpoury navrátilců z ruského zajetí* na jaře 1918. Praha 1965.
- ⁶ K. Pomajzl, citované dílo.
- ⁷ Podrobně o tom píše V. Kašík v práci *Snahy o jednotnou reformistickou stranu v letech 1917—1918 a jejich porážka. (Příspěvky k otázce formování marxistické levice v českém dělnickém hnutí.)* Rozpravy ČSAV, řada SV, sešit 9, 1961, r. 71, Praha 1961.
- ⁸ O aféře s ruskými letáky na Moravě viz Bulín, *Jiskry a plameny*, Brno 1930, s. 49 n., a Budínský, *Morava za války*, Brno 1936, str. 75—76.
- ⁹ V Hodoníně vycházející *Slovácko* 23. března 1917 napsalo: „Zdá se však, že dílo revoluce není hotovo. Není dosud dobře známo, co se děje ve spodních vrstvách lidu, toho pracujícího a nejvíce trpícího bezhlavostí reakcionářských vlád. Některé zprávy napovídají, že tyto spodní vrstvy mají zcela jiný cíl, než buržoazní třídy, které uchvátily vládu. . . . Ale revolující masy žádají kromě chleba, kterého se jim nedostává, také mír, poněvadž cítí instinktivně, že toliko mír jim může přinést lepší existenci a že další vedení války jenom zhoršuje jejich stav.“
- ¹⁰ Hodonínské *Slovácko* 17. listopadu 1917 psalo: „Ruská revoluce přišla včas, aby těmto zapomínaným připomněla, že lid, zejména tak dlouho utlačovaný ruský lid, se svých práv nezvdá, že je bude hájit a uplatňovat do krajnosti.“ Tím do značné míry připomenulo zprávu o Únorové revoluci z 23. března, kde psalo: „Možná, že se změni v revoluci sociální, demokratickou, protiválečnou a vzal by ji do ruky trpící ruský lid. Dosavadní zprávy to napovídají.“
- ¹¹ Přitom dnešního čtenáře nesmí mýlit nadnesený styl rezoluce o tom, že i naše dělnictvo

- pracuje plně k uskutečnění těch cílů o jaké usiluje revoluce v Rusku. Fakticky se o Říjnové revoluci vědělo v této době velmi málo, ještě méně se vědělo o složitém vývoji v Rusku mezi únorem a říjnem 1917. O tomto vývoji věděli málo i ti vojáci, kteří byli v této době v Rusku a později se vrátili. Proto není možno užívat těchto rezolucí jako přesného dokladu o stupni uvědomění dělnictva, proto musí být, jako každý pramen, podrobeny historické kritice.
- ¹² Š o l l e ve své práci *Dělnické hnutí v českých zemích za imperialistické války* na str. 70 vyslovil soud, že v lednu 1918 mohlo dojít k pádu monarchie. Přes hloubku krize, v níž se monarchie na počátku r. 1918 ocitla, se nedomníváme, na základě dosud známých pramenů, že situace byla tak příznivá.
- ¹³ Otázkami složitého vývoje politiky sociální demokracie v této době se podrobně zabývá V. K a š í k v citované práci.
- ¹⁴ Manifestu k 1. květnu 1918 bychom chtěli věnovat pozornost v některých příštím ročníku Časopisu Matice moravské.
- ¹⁵ Znění manifestu viz kupř. *Slovácko z 1. V. 1918*.
- ¹⁶ Nechybělo ani historicko-právní zdůvodňování požadavku samostatnosti v podstatě desavující pokrokový výklad českých dějin. Chápání Slováků, jako větve českého národa, mohlo mít v tomto momentě pokrokový, třebaže omezeně, význam. V dalším vývoji se pak stalo východiskem nesprávného řešení slovenské otázky.
- ¹⁷ „V boji s autokratickou vládou a nepřirozenými útvary státními představuje, podle našeho mínění, nacionalismus utlačovaných národů revoluční a demokratickou sílu nemalého významu a nikterak se nepřetčí ani zájmům, ani ideálům proletariátu, když je spojena tato síla k určitým cílům se silou socialistického hnutí.“ Citováno podle J. K o l e j k a, *Revoluční dělnické hnutí na Moravě a ve Slezsku v letech 1917—1921*, Praha 1957, str. 246.
- ¹⁸ Shodná rezoluce byla přijata i na konferenci v Plzni, což dokazuje těsné spojení jihovýchodní Moravy s nacionální opozicí v soc. demokracii, jejíž čelnou postavou byl Habrman. Řada pasáží z rezoluce svědčí o tom, že jejím autorem byl s největší pravděpodobností Rudolf Bechyně.
- ¹⁹ Jak značně rozporně působila ve zradikalizovaném prostředí samotná VŘSR dokazuje vývoj zajateckého hnutí v Rusku, jak o něm píše K. P i c h l í k v článku *K otázce navrátilců z ruského zajetí*. *Historie a vojenství* 1962, str. 90—124 a v práci, jež byla citována výše.
- ²⁰ O tom, že se u nás téměř vůbec neznaly Leninovy práce svědčí i vzpomínka čelné osobnosti levice německé sociální demokracie K. K r e i b i c h a ve sborníku „Říjen 1917“, Praha 1957, str. 60.
- ²¹ Nejúplnější svod literatury o vzniku ČSR přináší citovaná Pomajzlova práce.
- ²² Hodnocení vzniku ČSR se podrobně zabývá P o m a j z l v citované práci na str. 21—92.
- ²³ Viz pozn. 1.
- ²⁴ Není bez zvláštního příděchu skutečnost, že se projevy maďaronského reakčního šovinismu vydávaly za projevy revolučního uvědomění proti reakční, usurpátorské české buržoazii. Viz kupř. práci M. D z v o n í k a, *Oblas Velkéj ohtobrovej socialistickej revolucie na Slovensku*, Bratislava 1957, zejména kap. IV.
- ²⁵ Přítom na stejném stanovisku jako německé buržoazní strany stála i německá sociální demokracie. Toto stanovisko pak ovlivnilo tendence ke společnému postupu českého dělnictva s českou buržoazií. Podrobněji o tom viz K o l e j k a, *Revoluční děl. hnutí*, str. 93—94.
- ²⁶ Toto stanovisko je už dnes akceptováno, ovšem jen v souvislosti se zápasem na obranu republiky proti fašismu. To, co má oprávnění v taktice politické strany, ztěžtí může mít oprávnění ve vědecké práci, která má přinášet syntézu. Nelze proto naráz nazývat v téže rovině jeden jev jako pozitivní a zároveň negativní. Považujeme za únosné zdůraznit vyšší typ demokracie socialistické, aniž bychom museli popírat jakoukoliv jinou. O podmínkách práce dělnického hnutí srov. vývoj v Maďarsku, Rumunsku, Polsku, Jugoslávii, Bulharsku a jinde.
- ²⁷ Tato problematice věnoval podrobnou pozornost ve studii *Boje české dělnické třídy v prvních měsících vzniku ČSR*, Josef K o l e j k a. Viz: *Ke vzniku ČSR*, Praha 1958, str. 51—89.
- ²⁸ Romantizováním zde myslíme zastírání těžkostí, s kterými se sovětské Rusko potýkalo, které byly pochopitelně, ba v zaostalém Rusku zákonitě a jejichž zastírání, majíc pak za následek idylické líčení poměrů, znamenalo pro pokrokové hnutí mnohdy více ztrátu než zisk.
- ²⁹ Připomínáme alespoň velkou morální podporu boje Slováků na táborech v květnu 1918, stejně jako maďarské masakry v říjnu 1918 v těsné blízkosti moravských hranic (Nové Město n. Váh.).
- ³⁰ Hodnocení viz D z v o n í k, citované dílo, str. 159—161.

- ³¹ Zde je nutné připomenout skutečnost, že Sokol suploval ozbrojenou moc v době, kdy neexistovala armáda, zvláště když pražská posádka byla pro Národní výbor nepoužitelná.
- ³² K podobným pokusům došlo i jinde na Moravě, jako např. na Velkopavlovicku.
- ³³ Ostatně při tomto záboru se noví uživatelé zavázali platit majiteli pozemků větší nájemné, než dosavadní nájemce velkostatku. Proto tento zábor lze ztěží označit za revoluční akci.
- ³⁴ „Socializaci musíme mít, jí musíme dosáhnouti, nuže socializujeme vědu a pak přijdem k socializaci ostatní. Tak radí Lenin.“ *Slovácko*, 11. března 1919.
- ³⁵ Přitom ovšem nebyl odmítán demokratismus, pouze byl stavěn proti „poctivému“ socialismu falešný demokratismus, mezi nimiž, podle názoru levice, bude sveden rozhodující zápas o moc.

EIN BEITRAG ZUR PROBLEMATIK DER NATIONALEN UND DEMOKRATISCHEN REVOLUTION IN DER TSCHECHOSLOWAKEI

Der Aufsatz befasst sich mit einigen Problemen der nationaldemokratischen Revolution, an den die Fachliteratur bisher ohne sie zu beachten vorbeiging oder deren Bedeutung man nicht genügen Rechnung trug. Der Verfasser betont vor allem das soziale Moment, das in der konkreten Situation eine grössere Rolle spielte als man bisher zugegeben hat. Er weist auf die unterschiedliche Rolle Aufgabe der Bourgeoisie und des Proletariats im nationalen Befreiungskampf hin, in dem die Bourgeoisie vom Anfang an die führende Rolle hatte. Durch die objektive Entwicklung wurde das Proletariat gezwungen, seine Kräfte mit denen der Bourgeoisie zum Kampf um die Erfüllung nationaler Forderungen, den Schlüssel zur Lösung sozialer Fragen, zu vereinigen. Die Problematik der nationalen und demokratischen Revolution geht Hand in Hand mit der Problematik des Widerhalls und des Einflusses der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution. Der Verfasser verweist auf die begrenzten Informationsquellen hinsichtlich der Ereignisse in Russland, deren Widerhall und Einfluss sich auf die Grunddokumente von der GSOR stützte; dadurch wurde es möglich, dass sich der Einfluss der revolutionären ereignisse in der konkreten Situation mit dem vorherigen starken Einfluss der sozialdemokratischen Politik vermengte. Der Aufsatz zeigt, dass das Echo der GSOR im tschechischen Milieu umso grösser wurde, da der Boden durch die russische bürgerlich-demokratische Revolution vorbereitet war. Die nationale Komponente dieser Revolution ist breiter aufzufassen als das blosse Überwinden feudaler Überreste, als Schlüssel, mit dessen Hilfe die kompliziertesten sozialen Probleme gelöst werden konnten. Die Tatsache einer Verknüpfung der sozialen und der nationalen Probleme an sich als eine Form des Zugangs an die sozialistische Revolution zu begreifen, für die in der Republik sowohl die subjektiven als auch in beträchtlichem Masse die objektiven Bedingungen fehlten. Der bisherige Stand des Studiums lässt erkennen, dass die Bourgeoisie in dieser Periode keinen Machtkampf führte, dass sie vom Oktober 1918 an die Macht besass und diese weiter vertiefte.